

Simo Køppe

Psykologisk Laboratorium, Københavns Universitet

Det psykiske

Umiddelbart er det lidt vanskeligt at kommentere denne omgangs targetartikel. Dels er det lidt uklart om der er en eller to (JensMammens svar som den anden), dels bliver det meget hurtigt meget forvirrende hvis andre skal blande sig i en diskussion, der bl.a. går ud på om dette eller hint nu er forstået rigtigt eller ej. Og for at gøre forvirringen endnu større er det jo ikke kun Erik Schultz diskussion af Mammen, og Mammens diskussion af Scultzs diskussion af Mammen, og Mammens gennemgang af Mammens udvikling, men der er også Niels Engelsted og dennes fortolkning af Mammen. Eller rettere Scultzs fortolkning af Engelsteds fortolkning af Mammen. At bringe endnu en fortolkning ind i dette spejlkabinet forekommer noget uoverskueligt.

På grundlag af de førte diskussioner er der imidlertid mulighed for at generalisere tre positioner eller antagelser om det psykiske, som er yderst relevante, idet de repræsenterer tre af de muligheder for at definere det psykiske, som der principielt ikke er så mange af. Det bliver altså ikke et spørgsmål om hvorvidt Schultz eller Engelsted nu fortolker Mammen korrekt eller ej - dels er jeg ikke kompetent til at afgøre det, dels skal dette helst ikke dække for hvad sagen drejer sig om, nemlig definitionen af det psykiske.

Præmisserne. Når man fra sidelinjen har fulgt holdningen blandt diverse kolleger til Mammens teorier - især de teorier der er knyttet til det aksiomatiske system - kan man godt undre sig lidt. Den almindeligste holdning er dels at det er meget beundringsværdigt og respektindgydende, dels at man i realiteten ikke forstår det. Nu kan ingen selvsagt være interesseret i en proportionalitet mellem respekt og uforståelighed.

Det aksiomatiske system består af 11 aksiomer, som er bygget på de to størrelser sansekategori og udvalgskategori. Det hævdes, at dette aksiomatiske system både er epistemologisk og ontologisk, og hensigten er at begribe alt eksisterende både som eksisterende og i den måde det kan erkendes på. Hvis der skal udledes en ontologi (og semantik) af et aksiomatisk system skal de afgørende elementer defineres/fortolkes uden for systemet. Det aksiomatiske system er i sig selv en avanceret form for X og O, og det er i og med den semantiske definitioner af sansekategori og udvalgskategori at det hele afgøres. Men hvorfor fremstilles disse definitioner så med brug af Tordenskjold, kaniner og pindsvin? Er der ikke en besynderlig uoverensstemmelse mellem den næsten intuitive og metaforiske formidling af de to grundbegreber, og så det formalistiske system? En del af forvirringen og tolkningsmulighederne skyldes såvidt jeg kan se at definitionen af sansekategori og udvalgskategori dels minder meget om f.eks. type/token-

teorier og de klassiske distinktioner mellem ekstentionelle og intentionelle definitioner af begreber - men alligevel ikke helt passer med disse. Dels at definitionen af de to kategoribegreber er så abstrakt, at der stort set ikke er noget tvingende i synspunktet for psykologien.

Hvis man mener at et aksiomatisk system samt diverse hjælpehypoteser kan generere ontologiske og epistemologiske sandheder af værdi for psykologien, så antager man selvsagt også, at den materielle verden "opfører sig" i følge logikkens regler. Og hvis man lidt mere defensivt blot hævder at det gælder den fænomenologiske sfære, og altså ikke den materielle verden i sig selv, så opfører den sig iflg. logikkens regler. I mange andre sammenhænge ville man afskrive dette som tilhørende den logiske positivismes storhedstid, men åbenbart ikke i denne sammenhæng.

Når de forskellige fortolkninger af Mammens teori netop er så forskellige som de er - f.eks. forekommer der at være en ikke uvæsentlig forskel på om psyken starter med fladorme (o.lign.) eller med mennesker - så kunne det skyldes definitionen af de to afgørende elementer i systemet, nemlig sansekategori og udvalgskategori. Leder man efter en ikke-metaforisk definition af disse to begreber finder man bl.a.:

"Sansekategorierne har at gøre med ...tings udseende og aktuelt foreliggende egenskaber m.v., dvs. tingenes kvalitative identitet. Udvalgs kategorierne har at gøre med tings numeriske identitet, herunder deres sammenhængende bevægelse i rum og tid." (Mammen s. 45).

Pointen i det følgende er for såvidt blot at Schultz, Engelsted og Mammen lægger vægt på forskellige sider af disse definitioner, specielt af definitionen af udvalgskategori. Schultz lægger vægt på identitet, Engelsted på "bevægelse i rum" og Mammen er i gang med at definere teorien om alting, hvorunder psykologien blot er et specialtilfælde.

Schultz og yngelplejen. Schultz argumenterer for, at Mammen ikke tager tilstrækkelig hensyn til den tidligste moderbarn relation i sin definition af mennesket (menneskets psyk). Menneskets ontogenetiske udvikling går fra forbundethed til adskillelse iflg. Schultz, mens det går fra adskillelse til forbundethed hos Mammen (denne udlægning godtages af Mammen s. 51). Hos Schultz er den oprindelige forbundethed en "basisoplevelse... hvor erkendelsen identificerer organismen i den helhed, som organismen er en del af".

Dette synspunkt er interessant, og der kan stilles en del spørgsmål til det. F.eks. hvordan det adskiller sig fra symbio-

sen som skildret af Mahler. Men af mere relevans i denne sammenhæng: Hvem er det egentlig der erkender dette? Hvad er subjektet for denne erkendelse? Det kan kun være moderen, og ikke barnet. Hvis barnet udelukkende er en økologisk enhed med omgivelserne/moderen, så kan denne enhed ikke samtidig erkende sig selv, da det kræver en distance til sig selv, hvad barnet netop ikke har. Hvis Schultz er enig i det (at der altså ikke kan være tale om barnets erkendelse) så er Schultz og Engelsted enige om at lægge det psykisk definerende ud i en *relation*, hvilket bl.a. også indgår i ordet økologisk.

Da erkendelsen er det menneske-definerende for Schultz kunne Schultz have stillet et ganske enkelt spørgsmål til Mammen, nemlig: Hvornår er spædbarnet et menneske? Er spædbarnet først et menneske når den numeriske identitet er til stede i barnets erkendelse? Og videre: kan en relation have en numerisk identitet? Det sidste er ikke helt så tumbet som det måske umiddelbart lyder, dels i relation til just nævnte relationalitet, dels fordi en stor del af det perciperende subjekt er dannet ved generaliserede relationer (jvf. Meads generaliserede anden).

Dette fører hen til det punkt som for mig at se er Schultz' væsentligste indvending mod Mammen, og som Schultz for mig at se har ret i, og som her skal formuleres på en anden måde end i Schultz terminologi. For at beskrive mennesket som andet end et avanceret kognitivt dyr er det nødvendigt, at skelne mellem en affektiv og en kognitiv objektkonstans. Mammen beskriver stort set kun den kognitive objektkonstans, men - og her er så argumentet - de to registre, henholdsvis Schultz' symbolske/kategorielle og Mammens sansekategorielle/udvalgskategorielle kan kun adskilles i en abstrakt beskrivelse. I praksis, i den konkrete ontogenese er de sammenlyngede. Det sansekategorielle er ikke det samme efter det udvalgskategorielle er etableret.

Det er muligvis en for kraftig skærpelse af Schultz' teori, men hvorfor ikke simpelthen sige, at den affektive objektkonstans godt nok har den kognitive som en nødvendig betingelse, men at den først etableres langt fremme i ontogenesen. Man kan godt opretholde begrebet numerisk identitet som det definerende, men der må blot skelnes mellem kvalitativt forskellige former (ihvertfald så forskellige, at Mammens axiomatik ikke er tilstrækkelig differentieret til at indfange forskellen).

Engelsted og bevægelsen. Engelsted har som bekendt argumenteret for, at det psykiske kan føres tilbage til den evolutionære udvikling, der indebærer et brud med plantelivet. Det afgørende i dette brud er, at højereståendeorganismer automatisk retter sig mod og opsøger specifikke objekter i omgivelserne - bl.a. i kraft af at de bevæger sig. Dette instituerer for Engelsted det udvalgskategorielle.

Ligesom i forbindelse med Schultz kan man spørge om hvad det er, der erkender i Engelsteds fladorme. Umiddelbart forekommer det mig, at det er begrebet erkendelse der i nogen sammenhænge er problematisk, og at netop overensstemmelsen mellem Schultz og Engelsted kan belyse dette. For begge er der tale om en relation, en økologisk helhed, der ikke i traditionel forstand erkendes af nogen (undtagelsen er moderen hos Schultz). Med "i traditionel forstand" mener jeg filosofiens brug af ordet de sidste 3-400 år, hvor erkendelse knytter

sig til en eller anden form for bearbejdelig kognitiv repræsentation af verden. I den sammenhæng kan man ikke tale om en erkendelse uden der er noget subjekt. Det fælles for Schultz og Engelsted er, at der ikke er noget erkendende subjekt, og at erkendelsen placeres i relationen. I forbindelse med fladormene kunne man sige at erkendelsen lå i en genetisk præprogrammering, en slags organiske anskuelsesformer. (Noget andet er at Engelsteds fladorme måske kun opfylder den ene del af definitionen på udvalgskategori, nemlig det der vedrører rummet. Der er formentlig ingen forskel på føde/næringsentitetskarakter i tid for henholdsvis planter og fladorme.)

Hvis Schultz og Engelsted tolkes ud fra en sådan relationel-økologisk ramme, som så problematiseres ved ordet erkendelse, så viser dette også hen til et andet diskuterbart punkt, nemlig i hvilken forstand der kan være tale om en fænomenologi. Det er vanskeligt at se hvordan i sidste ende Mammens system forholder sig til fænomenologien. Den materialistiske ontologi som hævdes flere steder vil pr. definition sætte klare grænser for fænomenologiens anvendelse, men alligevel er det tit sådan, at det der beskrives er oplevelser, hvor Husserls berømte epoche allerede er sat. Måske er det igen blot et spørgsmål om det erkendende subjekt.

Mammen og universet. Som nævnt adskillige gange er de afgørende elementer i definitionen af udvalgskategoriens størrelser rum og tid. Hvad er egentlig det afgørende ved rum og tid - hvad kvalificerer dem til at definere netop den del af verden som igen er definerende for det psykiske? Siden Kant fandt på sine anskuelsesformer er rum og tid selvsagt privilegerede begreber, men hvis Mammens universomspændende axiomatik m.m. skal være forenelig med også fysikken, så har disse privilegerede begreber immervæk mistet noget af deres status i og med både relativitetsteorien og kvantemekanikken (jvf. bl.a. ikke-lokalitet). Også i forbindelse med de ikke-lineære dynamiske systemer hvor faserumsbeskrivelser er nødvendige, er rum og tid blot egenskaber på linje med så mange andre. Det er selvsagt tilladt at inddele verden i hvad som helst - det der på afstand ligner fluer og så resten f.eks. (jvf. Foucault), - men det forudsætter ligesom nogle ekspliciterede præmisser.

En andet problem i denne sammenhæng er i øvrigt, at man ved at anvende tidsbegrebet på den helt afgørende måde (i definitionen af udvalgskategori) og et tidsbegreb som er den klassiske mekaniske fysiks gældende for makroobjekter, afskærer sig fra, at operere med forskellige tidsbegreber. Hvad nu hvis det var sådan, at det var nødvendigt at skelne mellem grundlæggende forskellige tidsbegreber for henholdsvis det fysiske, det biologiske og det psykiske. Altså at disse forskellige tidsbegreber netop var med til at definere disse tre niveauer eller ontologiske lag som forskellige. Det har man såvidt jeg kan se automatisk afskåret sig fra.

I et svar til Engelsteds Efter studiebrevene 1-5 anslår Mammen nogle toner, der såvidt jeg kan se er tegn på, at matematikken har taget overhånd over psykologien. Mammen indfører en ny skelnen - mellem egenskabskategorier og lokale kategorier (som sansekategorier og udvalgs-kategorier kan bestemmes i forhold til). I punkt 28 i Mammens svar nævnes det, at det formentlig er muligt at skelne mellem "forskellige slags" udvalgs-kategorier inden for den fælles generelle di-

mension "lokale kategorier"". Hvis det således ender i at vi har et kosmologisk system, der bl.a. inderholder en semantisk tom formalisme, som kan interpreteres på x antal måder, således at det psykiske både kan være noget fladorme har, noget som først opstår med pattedyrene, noget som først opstår med mennesket osv. - så forekommer det dels at være af en abstraktionsgrad som kun er matematisk interessant, dels at være af begrænset gyldighed for psykologien idet genstandsområdet tilsyneladende ikke har en numerisk identitet.